

DĚJINY SKANDINÁVIE

IVO T. BUDIL

TRITON
Metropolitan University Prague Press

TRITON
Praha/Kroměříž

Vydáno v rámci koedičního projektu
nakladatelství Stanislav Juhaňák – TRITON
a Metropolitan University Prague Press
(Metropolitní univerzita Praha, o.p.s.).

IVO T. BUDIL
DĚJINY SKANDINÁVIE

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Budil, Ivo T.

Dějiny Skandinávie / Ivo T. Budil. -- 1. vydání. -- V Praze : Stanislav Juhaňák - Triton : Metropolitan University Prague Press, 2017

Anglické resumé

ISBN 978-80-7553-228-2 (Juhaňák Stanislav - Triton). -- ISBN 978-80-87956-42-7 (Metropolitní univerzita Praha)

94(48)

- Skandinávie -- dějiny

- monografie

94(48) - Dějiny skandinávských zemí [8]

DĚJINY SKANDINÁVIE

IVO T. BUDIL

Stanislav Juhaňák – TRITON
Metropolitan University Prague Press

Prof. RNDr. Ivo T. Budil, Ph.D., DSc.

Dějiny Skandinávie

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Recenzenti:

doc. PhDr. Miluše Juříčková, CSc.

PhDr. Jindřich Dejmek, DSc.

Vydáno v rámci koedičního projektu nakladatelství MUDr. Stanislav Juhaňák – TRITON a Metropolitan University Prague Press.

Kniha byla vydána v rámci Vědecko-výzkumného záměru MUP 34-25 „Soumrak osvícenství – případové studie ve vybraných regionech“ financovaného z podpory MŠMT na rozvoj výzkumné organizace v roce 2016.

© Ivo T. Budil, 2017

© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2017

Cover © Dagmar Krásná, 2017

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,

Vykáňská 5, 100 00 Praha 10,

www.tridistri.cz

www.mup-press.cz

ISBN 978-80-7553-228-2 (Juhaňák Stanislav – Triton)

ISBN 978-80-87956-42-7 (Metropolitní univerzita Praha, o.p.s.)

Obsah

1 Úvod	9
2 Ultima Thulé: Pravěk Skandinávie	19
3 Ódinovi potomci: Vikingové	37
3.1 Křesťanství, obchod, civilizace a severský svět	39
3.2 Vikingové a počátky dánské státnosti	48
3.3 Vikingové a rozklad Franské říše	52
3.4 Vikingové a Britské ostrovy	56
3.5 Vikingové a západní Eurasie	62
3.6 Vznik dánské monarchie	66
3.7 Norsko na úsvitu dějin	69
3.8 Zrození švédské monarchie	79
3.9 Skandinávci na úsvitu nového věku	85
3.9.1 Dobyetí Anglie	85
3.9.2 Knutovo severské impérium	92
3.9.3 Vzestup norského státu	98
3.9.4 Soumrak Vikingů	102
3.9.5 Vikingové v severním Atlantiku	103
4 Rozpolcená duše: Středověká Skandinávie	109
4.1 Dánsko: Touha po velikosti	121
4.2 Norsko: Touha po slávě	141
4.3 Švédsko: Touha po jednotě	159
4.4 Německé řády v Pobaltí a hanza	176
5 Severní hvězda: Reformace a raný novověk	182
5.1 Krize a pád Kalmarské unie	183
5.2 Severská reformace	193
5.3 Skandinávie a Pobaltí ve druhé polovině šestnáctého století	208
5.4 Kristián IV. a uřednická léta Gustava II. Adolfa	222

5.5	Germánská apokalypsa	234
5.6	Dánsko a Švédsko po třicetileté válce	259
6	Ústup ze slávy: Osmnácté století	275
6.1	Karel XII. a limity imperiální imaginace	276
6.2	Švédsko: Léta „svobody“ a tápání	291
6.3	Dánsko a Norsko v osmnáctém století: Nenápadná odolnost	305
7	Výzva modernity: Devatenácté století	312
7.1	Neklidná léta: Švédsko za vlády Gustava IV.	314
7.2	Zrození národa: Finské velkoknížectví jako součást ruského impéria	319
7.3	Švédsko-norská unie	323
7.4	Dánsko na úsvitu moderního věku	337
8	Globální svět: Dvacáté a jednadvacáté století	349
8.1	Dánsko v letech 1914 až 1945	350
8.2	Žulová země: Švédsko za vlády Gustava V.	356
8.3	Norsko v letech 1905 až 1945	370
8.4	Finsko jako nezávislý stát	381
8.4.1	Finsko mezi světovými válkami	392
8.4.2	Finsko a sovětská hrozba	401
8.5	„Budoucnost nelze předpovědět, pouze vytvořit“: Dánsko, Švédsko, Norsko a Finsko v době studené války	435
8.6	Ve stínech a nadějích zítřka: Skandinávie na prahu jednadvacátého století	449
	Literatura	453
	Summary	464

1

Úvod

Skandinávie představuje z geografického hlediska výraznou součást evropského kontinentu rozprostírající se mezi Atlantickým a Severním ledovým oceánem na západě a severozápadě a Baltským mořem na východě. Její zeměpisná vzdálenost od středomořských a blízkovýchodních civilizačních ohnisek způsobila, že prakticky unikla pozornosti starověkých vzdělavců a že její plnohodnotná integrace do západního civilizačního okruhu proběhla relativně pozdě. Ve dvou historických obdobích, mezi devátým až jedenáctým stoletím a poté ve století sedmnáctém, se obyvatelé Skandinávie vymanili z tradičního provincialismu a svou válečnickou energií výrazně ovlivnili dějiny Západu. Moderní Skandinávie pak dokázala svým sociálním a ekonomickým modelem předložit působivou variantu modernity, jejíž možnosti nebyly pravděpodobně zdaleka vyčerpány.

Na stěně antického chrámu v Ankyře (dnešní Ankara) byl vytesán výňatek z nedochované autobiografie císaře Augusta (*Monumentum Ancyranum*), ve kterém imperátor uvedl, že jeho flotila vyplula od ústí Rýna směrem na východ do země Kimbrů, kam se žádný Říman doposud ať už po souši nebo po moři nedostal. Středomořská Římská říše se pomalu přibližovala ke Skandinávii, která se nevyskytovala na žádné známé starověké mapě (Hedeager 2011, 30). Genealogii pojmu Skandinávie můžeme sledovat do *Přírodní historie* (*Naturalis historia*) od Plinia Staršího, římského polyhistora, kterého veřejné působení v prvním století po Kristu přivedlo do různých oblastí impéria, včetně Británie a Germánie. Plinius Starší označil jako *Scadinavia* či *Scatinavia* ostrov nacházející se v Baltském moři proti Kodanskému zálivu (*sinus Codanus*) za Vislou. Jutský poloostrov obývaný Kimbry, kteří v minulosti otráslí římským impériem, nazval Plinius Tastris (Plinius IV, 55). Pliniův latinský název *Scadinavia* nebo *Scatinavia* pravděpodobně pocházel z germánského výrazu **Ska-pin-aujō*, přičemž *aujō* znamená bezpochyby „zemi v moři“, zatímco **ska-pan* zřejmě „nebezpečný“.¹ *Skadinavia* je tedy podle této interpretace

¹ V této souvislosti je zajímavé, že tradiční označení části Víku v Oslofjordu bylo *Ranrike* (staroseversky *Ránríki*), což by mohlo etymologicky souviset se jménem nebezpečné mořské bohyně Rán, která vyvolává bouři a chytá tonoucí do svých sítí. Její název je pravděpodobně předindoevropský.

„nebezpečným místem uprostřed moře“. Uppsalský klasický filolog Josef Svennung se domníval, že zmíněné označení si od mořeplavců vysloužil úsek mezi Kattegatem a Baltským mořem podél zrádných útesů u Falsterbo na jihozápadním pobřeží Skåne.

Plinius Starší věděl o výpravě, kterou podnikl kolem roku 325 před Kristem řecký mořeplavec Pytheas z Massalie (dnešní Marseille) kolem Britských ostrovů dále na sever nebo severovýchod (Henderson 2007, 7; Cunliffe 2002, 116–150). V nedochované knize *O oceánu (Peri tú Ókeanú)* Pytheas hovořil o ostrově Thulé nacházejícím se šest dní plavby od Británie nebo 10500 stadií (přibližně 1650 km) od ústí řeky Borysthenés (Dněpr). Z jeho popisu nebylo zřejmé, zda měl Pytheas na mysli Island, Faerské ostrovy, Shetlandy, pobřeží jižní Skandinávie nebo dánské ostrovy. Pojem Ultima Thulé se stal následně metaforickým označením vzdálené či mýtické země. Plinius Starší převzal Pytheovo svědectví o „*Gutonech, kmeni germánském, Pytheas míní, že sídlí v nížině oceánu zvaného Metuonis, jehož prostor zahrnuje 6000 stadií. Odtamtud je den plavby člunem vzdálen ostrov Abalus. Tam se po jarních povodních naplavuje jantar, který představuje nečistotu v zamrzlém moři. Obyvatelé ho prodávají blízkým Teutonům za dřevo na topení*“ (Plinius XXXVII, 35–36). Někteří autoři jsou přesvědčeni, že Gutonové jsou Gótové (Blažek 2011, 25).

Plinius Starší zmínil skupinu ostrovů zvaných *Scandiae*. Byl to možná Pliniův synovec Plinius Mladší, kdo spojil oba termíny *Scadinavia* a *Scandiae* a přepsal **Scadnia* jako *Scandia*. Tak se zrodila Skandinávie, tajemný ostrov ležící daleko na severu za skythsko-sarmatským světem. Strýce se již Plinius Mladší zeptat nemohl, protože zahynul v roce 79 během proslulého výbuchu Vesuvu. Ve druhém století po Kristu geograf Klaudios Ptolemaios vyšel z této záměny a zaznamenal čtyři ostrovy *Skandiai* ležící východně od Jutska (*Jylland*), z nichž největší nazval *Skandia*, čímž měl na mysli zřejmě dnešní *Skåne*, nejjižnější výběžek Švédska. Podle Ptolemaia je obývají Chaideinové, Favoni, Firaiové, Finnové, Gutové, Daukioni a Levoni (Helle 2003, 1–2; Blažek 2011, 39).² Pomponius Mela umístil ostrov Scandinavia do Kodanského zálivu, který se nachází nad Labem a je zaplněn řadou ostrovů nejrůznější velikosti, z nichž je Scandinavia největší a nejúrodnější a dosud ji osidlují Teutoni (Jordanes 2012, poznámka 42, 195).

Jordanes měl v *Getice (De origine actibusque Getarum)* z roku 551 o Skandinávii relativně přesnější informace. Tento historik ostrogótského původu a současník císaře Justiniána (vládl 527–565) čerpal ze

² *Chaideinoi, Fauonai, Firaioi, Finnoi, Gútai, Daukiónes a Leuónoi* (Ptolemaios II, 11, 16).

ztracených dějin Gótů (*Historia Gothorum*), které vytvořil roku 525 Cassiodorus na žádost krále Theodoricha. Jordanes upozornil na velký ostrov jménem Scandza ležící na severu v rozlehlém Oceánu, z jehož nitra národ Gótů „jako roj včel vyrazil do Evropy“ (Jordanes 2012, I, 38). Jordanes lokalizoval Scandzu proti ústí Visly, která pramení v Sarmatských horách (Karpatech) a odděluje Germánii od Skythie. Od západu je podle Jordana ohraničena „nesmírnými masami vod“ a ze severní strany tvoří její břeh Oceán, po kterém se nicméně nelze plavit. Ve východní části Scandzy se rozkládá „největší jezero na světě“ (Vänern), z něhož vytéká do Oceánu řeka Vagus (Göta). Germánské (Severní) moře zamrzá kolem ostrovů, přičemž vlci, kteří na ně z pevniny přebíhají, často kvůli extrémnímu mrazu oslepnou (Jordanes 2012, III, 40). Na ostrově Scandza žije podle Jordana množství národů (Jordanes 2012, poznámka 49, 196). Jordanes líčil kmen Adogit sídlící na severní straně ostrova, u něhož po čtyřicet dní během léta neustále trvá denní světlo, zatímco v zimě čtyřicet dní slunce nevyjde. To způsobuje u příslušníků zmíněného kmene častý zármutek. Dalšími kmeny na Scandze jsou Skrerefennové, kteří nepěstují obilí, ale živí se masem divokých zvířat a vejci ptáků, Suehans chovající vynikající koně a prodávající Římanům safirové zbarvené kožešiny, dále Theustes, Vagoth, Bergio, Hallin a Liothida, obývající rozlehlou a úrodnou pláň, Ahelmilové, Finnaithové, Fervirové a Gautigothové, drsná, válečnická populace, Mixové, Evagrové a Otingové, žijící jako zvířata v jeskyních vyhloubených ve skalách, Ostrogótové, Raumarikové, Aeragnarikiové, Finové (údajně nejmírumilovnější), Suetidové, Dánové, Herulové (nejurostlejší), Granniové, Augandzové, Eunixové, Taetelové, Rugové, Arochové a Raniové (Jordanes 2012, III, 41).

Jordanes byl přesvědčen, že Scandza byla dílnou, v níž se vyrábějí kmeny nebo lůnem národů (*oficina gentium, vagina nationum*), z něhož vyrazili Gótové vedení králem Berigem a zahájili dlouhé putování, které z nich časem udělalo pány Západu (Blažek 2011, 26). Tento migrační mýtus, pro který nejsou žádné přímé důkazy (Góty můžeme identifikovat až na kontinentu u ústí Visly), učinil v západní genealogické imaginační, která má klíčový význam pro konstrukci národní identity, ze Skandinávie vedle Svaté země a Tróje jedno ze tří legendárních ohnisek, z nichž západní křesťanské národy odvozovaly svůj původ. Geograf a jazykovědec John Pinkerton napsal koncem osmnáctého století, že od Jordanese bylo pošetilé, když kolébku evropských národů umístil do nehostinného koutu Evropy. Severská království nepotřebovala takovou falešnou slávu (Pinkerton 1787, 172). Skandinávii v minulosti pokrýval mohutný les zabraňující v koncentraci obyvatelstva, které by populační tlak nutil přesídlit se přes moře na jih. Adam z Brém v jedenáctém století poznamenal, že v Dánsku žijí lidé především na pobřeží, protože

vnitrozemí je zarostlé a liduprázdné. Z demografického důvodu nemohla starověká Skandinávie představovat zřídlo, z něhož by vytryskla většina evropských národů. Jediné kolonie, které kdy vzešly ze Skandinávie, založili Piktové ve Skotsku, Normané ve Francii a Norové na Islandu a dalších severoatlantických ostrovech. Jordanes bohužel ovlivnil Isidora ze Sevilly, Bedu Ctihodného (který také nazval Skandinávii Skythií), Paula Diacona a řadu dalších. Tento „slabý spisovatel“ jedinou nešťastnou větou obrátil podle Pinkertona evropské dějiny vzhůru nohama. Myslitelé jako Montesquieu nebo Edward Gibbon se od jeho neblahého vlivu nedokázali osvobodit (Pinkerton 1787, 23–24).

Rozloha Skandinávie, jejíž významná část je prakticky neobyvatelná, kontrastuje s relativně nízkým zalidněním soustředěným převážně do jižních úrodných oblastí poloostrova, Dánska, jižního a středního Švédska, norských nížin v Trøndelagu a Østlandu a finských pobřežních regionů. Skandinávie tvoří přibližně dvanáct procent z celkové plochy evropského kontinentu (1,3 miliónu z 10,5 miliónů km²), ale její populace představuje pouze necelá tři a půl procenta Evropanů (25,6 miliónů ze 745,5 miliónů). Vzdálenost od Osla k Severnímu mysu (Nordkapp) je přibližně stejná jako z Osla na Sicílii. Největší skandinávská země, Švédsko, zabírá plochu 450 295 km², to znamená, že je o něco menší než Španělsko a téměř dvakrát větší než Velká Británie, ale na jejím teritoriu žije necelých deset miliónů obyvatel. V případě Norska je to 323 802 km² a 5 208 000 osob, Finska 338 145 km² a 5 477 000 lidí a Dánska 43 094 km² a 5 582 000 obyvatel (2015).

Zatímco nejsevernější části Skandinávie se nalézají za polárním kruhem, Kodaň se nachází na stejné zeměpisné šířce jako Labrador. Průměrné roční teploty ale této poloze neodpovídají, protože region je ohříván Golským proudem, který způsobuje, že průměrná teplota poloostrova převyšuje globální teplotu typickou pro obdobnou zeměpisnou šířku o pět až sedm stupňů. Kdyby tomu tak nebylo, představovala by pro nás Skandinávie pravděpodobně pouze geografický pojem bez známek složitější lidské kultury či historie podobně jako Grónsko.

Skandinávie je oblastí velmi početných a rozlehlých jezer, vzpomínek na ledovce, a rozsáhlých lesů, největších v Evropě, které ve Švédsku pokrývají padesát procent plochy, ve Finsku pětadesát procent a v Norsku dvacet pět procent. Zatímco v nejj jižnějších regionech Skandinávie, v Dánsku, Skåne a na pobřeží fjordů jihozápadního Norska se vyskytují opadavé listnaté lesy, střední Švédsko, jižní Norsko a jižní pobřeží Norska jsou porostlé severoevropskými smíšenými lesy, které se severně od šedesátého stupně severní šířky mění v tajgu, boreální jehličnaté lesy s převahou borovice nebo smrku. Na severu Norska v krajích Troms a Finnmark, ve finském Laponsku a na poloostrově Kola se

rozkládá subarktický a nejvýše na severu arktický pás tundry, břízy, vrby, lišejníků a mechů.

Čím je pro jižní Evropu Středomoří, tím je pro Skandinávii Baltské moře. Je to místo intenzivní obchodní a kulturní výměny, rybolovu, migrace obyvatelstva, mocenských střetů, válečných konfliktů a námořních bitev. Salinita Baltského moře v Øresundu je zhruba jedno procento, zatímco v Botnickém zálivu kolem tří desetin procenta, což znamená, že slanost vody, která má klíčový význam pro udržení žádoucí biodiverzity, musí být udržována přísunem vody ze Severního moře. Rybolov, který se v prehistorických dobách omezoval téměř výlučně na pobřeží, se stal postupně významným hospodářským odvětvím. Konzervace lososů, sledů, tresek, pstruhů a dalších ryb vyžadovala značné množství soli, s níž obchodovala ve středověku především hanzovní města.

Charakter přírody ve Skandinávii, členitost a ráz místní krajiny, fauna a flóra, zkrátka vše, co vytváří základní environmentální podmínky lidské společnosti, bylo zásadně ovlivněno existencí ohromného ledového příkrovu, který po většinu čtvrtohor pokrýval její povrch. Definitivní odtávání a zánik ledovce přibližně před deseti tisíci lety měl za následek vzestup původně zatížené pevninské masy, jenž byl nejvýraznější ve východní části švédského Norrlandu, kde se terén zdvihl až o dvě stě osmdesát pět metrů, a nejmenší ve Skåne a Dánsku.

Z geologického hlediska je Skandinávie nejstarší částí Evropy. Společně se severním Polskem, Pobaltím a Ruskem tvořila kontinent Baltica, který se mezi svrchním kambriem až spodním devonem, před pěti sty dvaceti až čtyřmi sty milióny lety, srazil s kontinenty Avalonia³ a Laurentie.⁴ Kolize vyvolala kaledonské vrásnění, z něhož se zrodilo mohutné pohoří, které se teprve v důsledku rozpadu celistvého světadílu Pangea a vzniku Atlantického oceánu rozdělilo na Appalačské pohoří, horské masívy ve Skotsku a Irsku a Skandinávské pohoří táhnoucí se od norského regionu Vest-Agder po Finmark. Skandinávské pohoří, které je vystavěno z prekambriických metamorfovaných hornin (proslulé jsou například žuly *rapakivi* s výraznými načervenalými žilci), lemuje na západě pobřeží Severního a Norského moře, jež se do něho zařezává v podobě nesčetných fjordů. Pobřeží skandinávských rovin především podél Baltského moře se vyznačuje mnoha zálivy a ostrovy. Nejvyšší hora Skandinávského pohoří, Galdhøpiggen v norském Opplandu, dosahuje výšky 2469 metrů nad mořem; nejvyšší hora Švédska Kebnekaise měří 2103 metrů a vrchol hory Halti na finské straně 1324 metrů. Pohoří je v důsledku blízkosti oceánu vlhké a bohaté na srážky s mnoha místními

³ Dnes severozápadní Evropa.

⁴ Těž Severoamerický kratón, dnes většina Severní Ameriky.

ledovci a sněžníky, případně v nižších polohách s mokřinami a jezery, která vyplnila sníženiny vyryté ledovci. V třetihorách byl relativně zarovnaný terén Skandinávského pohoří tlakem alpínského vrásnění rozlámán a vyzdvižen a vznikl tak charakteristický vzhled rozsáhlé ploché hornatiny – *penneplény*. Pozůstatky kontinentu Baltica a Avalonie jsou vzájemně odděleny tektonickou Tornquistovou zónou,⁵ která protíná Skáne a Jutský poloostrov. Na sever od zmíněné linie se nacházejí rozsáhlé lesní porosty, zatímco jižně od Tornquistovy zóny je podloží intenzivně obdělávané zemědělské půdy tvořeno převážně prvohorními vápencovými a pískovcovými sedimenty.

Zánik ledovcové masy vyvolal tektonické pohyby v prostoru dnešního Dánska a jižního Švédska, v jejichž důsledku se Baltské moře střídavě otevíralo a opět uzavíralo. Přibližně před třinácti tisíci lety, když tíha ledovce ve Skandinávii poprvé poklesla, pevninský pás v Øresundu zablokoval baltský prostor a vzniklo baltské ledové jezero, které se kolem 10 700 před Kristem vylilo úžinou u Billinguenu ve Västergötlandu ve středním Švédsku. Spojení s Norským mořem umožnilo, aby se v Pobaltí vytvořilo yoldiové moře nazvané podle měkkýše *Yoldia arctica*. Po sedmi stech letech se spojení s vnějším oceánem znovu uzavřelo a zrodilo se ancylové jezero (7500 až 6000 před Kristem) pojmenované podle sladkovodního hlavonožce *Ancylus fluviatilis*. Vzestup hladiny světových moří umožnil v polovině šestého tisíciletí před Kristem opětovný průnik mořské vody do baltského prostoru a vznik brakického litorinového moře (podle měkkýše *Littorina littorea*), které zabíralo v době svého vrcholu kolem poloviny třetího tisíciletí před Kristem zhruba o čtvrtinu větší plochu než současné Baltské moře (Harff, Björck a Hoth 2011).

Skandinávie není vymezena výlučně geograficky, protože k ní neodmyslitelně náleží Dánsko ležící na Jutském poloostrově. Tato země až do roku 1658 zabírala tři provincie, které jsou dnes součástí Švédska – Skáne, Blekinge a Halland. Norské království zahrnovalo do poloviny sedmnáctého století tři regiony náležející v současné době Švédsku – Bohuslän, Jämtland a Härjedalen. Norsko sdílelo se Švédskem panovníka v letech 1319 až 1355 (a pak opět 1814 až 1905). Personální unie mezi Dánskem a Norskem existovala v dlouhém údobí 1380 až 1814. Finsko bylo na úsvitu dějin odlehlou pohanskou divočinou, jehož pobřežní oblasti si v rámci své evangelizační a civilizační mise podmanili v polovině dvanáctého století Švédové, kteří sami byli získáni pro křesťanství relativně nedávno předtím. Na druhé straně byla začátkem čtrnáctého století provincie Åland (Ahvenanmaa), obývaná převážně švédsky hovořícím obyvatelstvem, začleněna do finského biskupství v Turku

⁵ Podle německého geologa Alexandra Tornquista (1868–1944).

(Åbo). Vikinská expanze probíhající mezi osmým až jedenáctým stoletím transformovala Skandinávii v rozsáhlou kulturní a politickou nordickou zónu (*Norden*), která zahrnovala rovněž Faerské ostrovy, Orkneje, Shetlandy, Island a kolonie v Grónsku (osady v Severní Americe byly poměrně záhy opuštěny). Od šedesátých let třináctého století podléhala zmíněná severoatlantická území norské koruně, nicméně po rozluce Dánska a Norska v roce 1814 zůstala v držení Dánska, které jim posléze poskytlo rozsáhlou autonomii. Politické sjednocení Skandinávie se nikdy navzdory snahám některých vikinských králů, Kalmarské unie (1389 až 1523) a romantickým vizím nacionalistů devatenáctého století nepodařilo uskutečnit a je příznačné, že míra integrace do evropských politických a ekonomických struktur je v různých skandinávských zemích rozdílná. Zatímco Norsko a Island nejsou členskými státy Evropské unie, Švédsko a Dánsko odmítly v referendu vzdát se své měny ve prospěch eura, které bylo zavedeno pouze ve Finsku.

Archeologové se shodují, že kolem roku 4000 před Kristem skončil ve Skandinávii pozdní paleolit a mezolit a s prvními rolníky a pastevci začal neolit, který byl završen nástupem doby bronzové kolem roku 1800 před Kristem. Počátek doby železné je ve Skandinávii spojován s rokem 500 před Kristem, i když první železné artefakty se v této oblasti objevují o dvě stě až tři sta let dříve. Dílčí periody doby železné zahrnují podle dánského systému předřímské (keltské) období (500–1 před Kristem), římské období (1–400 po Kristu) a germánské období (400–800), které se dále člení na období stěhování národů (400–600) a merovejské období (600–800). Následující vikinský věk (800–1000) je považován za přechodnou dobu mezi skandinávskou prehistorií a historií. Středověk je ve Skandinávii zpravidla vymezen léty 1000 až 1520, kdy stockholmský masakr definitivně ukončil existenci Kalmarské unie a předznamenal nástup dynastie Vasů (v Dánsku a Norsku jsou za významný mezník pokládána léta 1536 až 1537, kdy bylo omezeno autonomní postavení Norského království a v obou zemích naplno propukla reformace).

Z lingvistického hlediska náleží dánština, norština, švédština, faerština a islandština do germánské skupiny indoevropských jazyků, zatímco finština a sámština patří mezi uralské jazyky. Ačkoliv s původem a šířením indoevropských jazyků jsou spjaty určité kontroverze, v minulosti rovněž politicky motivované, a řada badatelů varuje před spojováním archeologických horizontů s konkrétní lingvistickou či etnickou skupinou, předpokládá se, že mluvčí indoevropských či proto-indoevropských dialektů obývali dnešní Skandinávii a přilehlé území již před druhým tisíciletím před Kristem. Zde se – pravděpodobně pod vlivem blíže nespecifikovaných autochtonních jazyků – vyvinula germánská větev indoevropské jazykové rodiny. Přibližně ve stejné době se v severní a východní

Skandinávii rozšířily uralské dialekty, z nichž později vznikla finština a sámština. V první polovině prvního tisíciletí před Kristem, kdy germánské kmeny expandovaly do dnešního Nizozemí, středního Německa a Polska, existoval stále jeden společný germánský jazyk (i když mnozí badatelé tuto tezi zpochybňují). V době kolem počátku křesťanské éry došlo v důsledku migrací k rozštěpení na východní gótské dialekty a západní jazykové kontinuum (tzv. severozápadní germánštinu) rozprostírající se mezi Skandinávií a střední Evropou (Bandle 2002; Blažek 2011; Kortlandt 2010; Ringe 2006; Woodard 2008).

V letech 200 až 800 po Kristu byl ve Skandinávii používán archaický germánský jazyk pokládáný za předchůdce staré severštiny (švédsky *fornordiska*, dánsky a norsky *urnordisk*, islandsky *fornorræna*). Runové nápisy z údobí 200 až 600 po Kristu nalézané v Dánsku, Norsku a Švédsku působí z lingvistického hlediska značně homogenním dojmem. Mezi lety 550 až 750 proběhly fonologické a morfologické změny, které jsou charakteristické pro skandinávské jazyky, a vznikla vlastní stará severština. Když se Vikingové usadili v devátém století v Anglii, jejich řeč se natolik lišila od jazyků Anglosasů, že obě etnické skupiny používaly ke vzájemné komunikaci pidžin. Na konci vikinského věku, kdy se na Severu šířilo křesťanství a písmo, se západní větev staré severštiny (norština, islandština a faerština) oddělila od větve východní (dánština a švédština). Nejstarší rukopisy, které se zrodily na Islandu a Norsku ve dvanáctém století a v Dánsku a Švédsku ve třináctém století, dokládají výrazné lingvistické rozdíly. Švédské a dánské dialekty se diferencovaly ve dvanáctém století. Tehdy existovaly tři samostatné a vitální monarchie, Dánsko, Norsko a Švédsko, jež společně s Finskem sehrály pozoruhodnou a důstojnou úlohu při vzestupu západní civilizace.

Na přelomu desátého a jedenáctého století vikinské loupeživé výpravy v zásadě plynule přecházely do velkorysého pokusu o vybudování nordického dánského impéria, které po určitou dobu zasahovalo od Pobaltí po Britské ostrovy. V jedenáctém století ale skandinávské aspirace narazily na meze dané nedostatečnými zdroji a nerozvinutou politickou kulturou. Přírodní bohatství Baltského a Severního moře se stalo předmětem zájmu německých obchodníků, jejichž ekonomická kompetence zastínila moc místních panovníků. V Pobaltí se vlivnou politickou a vojenskou silou staly rytířské řády završující christianizaci evropského kontinentu. Doba, kdy barbarství bylo živlem, z něhož se po pádu Říma rodil nový typ civilizace, pominula. Skandinávie, jejíž „vůle k moci“ neměla dostatek času k vytvoření stabilní imperiální struktury, byla obětí zmíněné historické transformace. Výsledek bitvy u Stamford Bridge v roce 1066 představoval symbolické stvrzení této skutečnosti. Norman-ský Vilém Dobyvatel byl navzdory svému genofondu představitelem

triumfující středomořské románské tradice. Severská společnost poklesla na řadu staletí na úroveň periférie či „třetího světa“ západní civilizace. Ze strukturální zaostalosti a závislosti vysvobodila Skandinávie až průmyslová revoluce.

Po skončení vikinského věku vstoupila Skandinávie do údobí středověku. V regionu se zrodila tři relativně stabilní a životaschopná království odrážející určitá specifika místní společnosti zahrnující důraz na lokální svobody aristokracie, nezávislost sedláků a rezistenci zbytků pohanství. Na Severu se nicméně postupně jednoznačně prosadilo západní křesťanství, klasická vzdělanost a monarchismus se všemi politickými, sociálními a kulturními důsledky. Expanze v severním Atlantiku ustala a iniciativa k objevení Ameriky vzešla z kupeckých komunit ve Středomoří, nikoliv Severním moří. Celkově se středověké skandinávské společnosti chovaly spíše defenzívně. Válečnický duch již nestačil. Ekonomickou a vojenskou výkonnost určovaly znalosti, dovednosti a technologie, které Severané často postrádali. Obchod spojený s kořistnictvím, jenž byl ve vikinské době spjat s místními válečnickými a aristokratickými elitami, se přesunul do rukou specializovaných obchodních společností, především hanzy, obchodního svazu německých měst, který představoval dominantní ekonomickou sílu v Baltském a Severním moří až do šestnáctého století. Při christianizaci a dobývání Pobaltí byli řádoví rytíři úspěšnější než bývalí Vikingové. Skandinávie byla vystavena silné germanizaci. Jako obrana proti hanze a německému vlivu vznikla v roce 1397 z iniciativy dánské královny Markéty I. Kalmarská unie. Dánsko, Norsko a Švédsko sdílely jediného panovníka, ale podržely si svoji vlastní radu, sněmy a legislativu. Markétě I. a jejím nástupcům se nepodařilo učinit ze severské unie skutečné mocenské ohnisko konkurující kontinentálním impériím, ale bezpochyby zabránila politické a hospodářské marginalizaci regionu, což byl osud, který postihl Pobaltí. V šestnáctém století pozbyla hanza své ekonomické síly a rovněž středověké rytířské řády evangelizující Pobaltí ztratily vojenský význam. Kalmarská unie se po roce 1523, kdy ve Švédsku nastoupil Gustav Vasa, rozpadla. Vytvořilo se mocenské vakuum, které teoreticky mohla vyplnit Polsko-litevská unie. Bylo to ale švédské impérium, které především za vlády Gustava II. Adolfa zastínilo Dánsko, svého tradičního rivala, sehrálo klíčovou úlohu ve třicetileté válce a stalo se skandinávským a pobaltským hegemone. Švédsko nicméně nemělo potřebné hospodářské a lidské zdroje, aby svoji severskou říši udrželo. Hanza zanikla, ale ekonomicky se Švédsko stalo závislým na Nizozemí, které obsadilo i jedinou švédskou kolonii v Severní Americe v Delaware. Oslabení Polska způsobené mimo jiné předchozí švédskou asertivitou umožnilo expanzi Ruska do Pobaltí a během severní války v letech 1700 až 1721, jejíž součástí byla proslulá

bitva u Poltavy (1709), ruský car Petr I. Veliký porazil švédského panovníka Karla XII. To byl konec mocenského postavení Švédska a Skandinávie jako takové.

V roce 1809 Rusko připravilo Švédsko o Finsko, Švédsko se pod vedením nového panovníka, bývalého Napoleonova maršála Jeana-Baptisty Bernadotta, zmocnilo na úkor Dánska Norska, s nímž sdílelo unii až do roku 1905. V devatenáctém století statisíce Švédů odešly především do Spojených států amerických. Přírodní zdroje, dřevo, železo, měď, a vysoká gramotnost, příznačná pro protestantské země, umožnila mimořádně úspěšný průběh průmyslové revoluce, přičemž Skandinávie si vůči ekonomickým centrům světového systému dokázala vyjednat – na rozdíl od jiných společností – takové postavení, které jí přineslo vysokou míru prosperity. Skandinávie je příkladem regionu, který se snažil překonat periferní postavení vytvořením rozsáhlé severské zóny nebo impéria, konkurujícího Středomoří, severozápadní Evropě nebo Rusku. Neuspěla, protože nedokázala integrovat Britské ostrovy a dlouhodobě udržet hegemonii v Pobaltí a Baltském moři. Následkem zmíněného nezdaru se ve dvacátém století ponořila do „utopického blahobytného bezčasu“ jako přijatelné kompenzace za absenci historické velikosti.